

**RAHOITUSLAIN ULKOPUOLISEN
TEATTERIKENTÄN KEHITTÄMISEN
TAVOITEOHJELMA 2016**

Mistä on kysymys?

Rahoituslain ulkopuolinen teatterikenttä on huonosti resursoitu ja tarvitsee pikaisia toimenpiteitä taiteilijoiden työllisyyden ja toimeentulon turvaamiseksi. Jotta kentällä vallitsi jonkinlainen yhtenäinen näkemys siitä millaisin toimenpitein tai keinoin asioita voidaan parantaa, tarvitaan keskustelua erityisesti kentän ja Taiteen edistämiskeskuksen välillä. **Tämä julkaisusarja toimii keskustelukanavana** Taiteen edistämiskeskuksen, Esittävän taiteen toimikunnan, Teatterin tiedotuskeskuksen ja Teatterikeskuksen välillä.

Teatterikeskuksessa huomasimme, että eri osapuolilla on vaikeuksia löytää kaikille sopivaa aikaa seminaarien tai keskustelutilaisuuksien järjestämiseen. Palkkatyö estää monen osallistumisen keskusteluun toimistoajan puitteissa ja iltaisin kotiin liittyvät velvollisuudet. Siksi katsoimme parhaaksi siirtyä nykyaikaisempiin tapoihin keskustella eli sähköisesti ja kirjallisesti. Näin kentän toimijat voivat koska tahansa palata keskusteluun ja osallistua siihen haluamallaan tavalla.

Tavoiteohjelma sisältää alustuksena lyhyen tietopaketin rahoituslain ulkopuolisesta teatterikentästä. Tämän alustuksen pohjalta kommenttipuheenvuorojen kirjoittajat ovat esittäneet ehdotuksia rahoituslain ulkopuolisen kentän pitkäjänteiseksi kehittämiseksi. Kommentit ovat kirjoittajien henkilökohtaisia näkemyksiä asioista, eivätkä edusta toimitahojen virallista kantaa. Tavoitteena on vain oppia toisiltamme lisää ja luoda mahdollisuus vuorovaikutukselle eri tahojen kesken.

Keskustelua tarvitaan. Taidepolitiikka, yhteiskunta ja kenttä muuttuvat koko ajan hurjaa vauhtia. Rahoituslain ulkopuolisen kentän asiantuntijuuden kehittäminen ja ylläpitäminen vaativat toimintaolosuhteisiin vaikuttavilta tahoilta paljon. Kaikkien etuja palvelevia kehitystavoitteita on vaikea asettaa, ja vielä vaikeampaa huomioida kentän moninaisuus ja toimijoiden yksilöllinen merkitys kentän kokonaisuudessa.

Tavoiteohjelma sisältää useita yksittäisiä sähköisiä julkaisuja, joista tämä on ensimmäinen. Julkaisut koostuvat Taiteen edistämiskeskuksen, Esittävän taiteen toimikunnan, Teatterin tiedotuskeskuksen ja Teatterikeskuksen kommenttipuheenvuoroista. Julkaisut välitetään kentälle eri yhteistyötahojen omien tiedonvälityskanavien kautta.

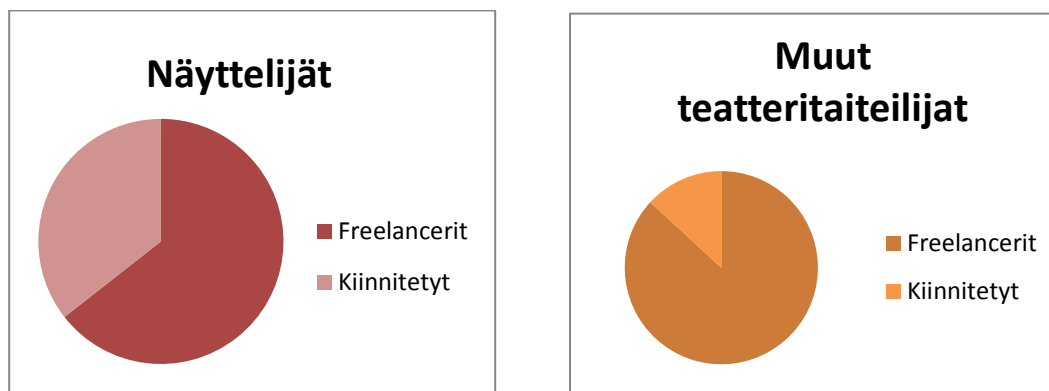
Tämä tavoiteohjelma täydentää tanssin ja sirkuksen taidepoliittisia ohjelmia avaamalla keskustelun myös teatterista. Ohjelma voi johtaa jonkinlaisiin johtopäätöksiin keskustelun myötä, mutta se ei tavoittele niitä. Tavoiteohjelma on avoin prosessi, jonka tulokset näkyvät niissä strategioissa, joita keskustelutahot itse tekevät.

Rahoituslain ulkopuolinen teatterikenttä

Julkaisusarjan ensimmäisessä osassa käsittelemme rahoituslain ulkopuolisen kentän kokonaisuutta.

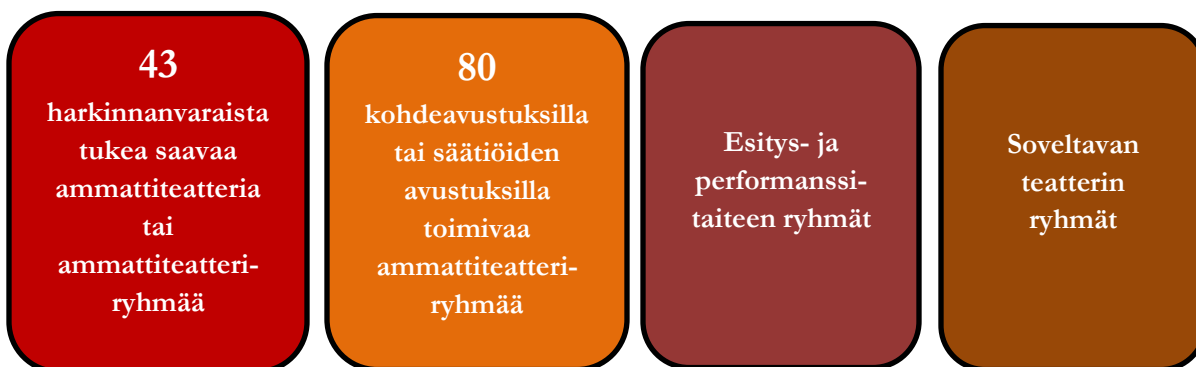
Taiteilijat

Työkäisiä teatterialan freelancereita on 1500 (Suomen Näyttelijäliiton ja TeMen jäsenet, vain taiteilijat). Freelancereiden osuus työkäisestä taiteilijakunnasta on Näyttelijäliiton jäsenistössä 65 %, TeMen jäsenistössä 80 %. Alalla toimii alityöllistyneiden, alipalkattujen ja piilotyöttömien kasvava joukko.

- Näiden lisäksi alalla toimii noin 100 - 200 tekijää, jotka eivät kuulu edunvalvonnan piiriin. Tässä joukossa ei ole mukana kaikkia teatterialan soveltavan taiteen tekijöitä sekä opetus- ja koulutuslalla toimivia.
- Alan taiteilijoille tarjoamat vierailutehtävät vos-teattereissa ovat vähentyneet erityisesti muutaman viime vuoden aikana: vähennys vuodesta 2013 vuoteen 2014 oli ammatti-alasta riippuen 10-20%.
- Suomen Näyttelijäliiton jäsenilleen tekemän kyselyn mukaan näyttelijöiden työllisyystilanne on heikentynyt vuodesta 2014.

Rahoituslain ulkopuoliset ammattiteatterit ja ammattiteatteriryhmät

Suuri osa taiteellisesta työstä rahoituslain ulkopuolisella kentällä tehdään apurahoilla ja palkattomana vapaaehtoistyönä.

Tarkasteltaessa 35 harkinnanvaraista toiminta-avustusta saavaa teatteria ja teatteriryhmää voidaan nähdä, että

- lähes kaikilla on esitystoiminnan lisäksi projektitoimintaa ja palveluita, jotka kohdistuvat nuoriin, erityisryhmiin, työyhteisöihin, opettajiin, jne.
- yleisötyötä tehdään monella eri tavalla.
- useat toimivat yhteistyössä oman alueen muiden toimijoiden ja yritysten kanssa.
- taiteilijoita ei käytännössä pystytä palkkaamaan vakinaisiin työsuhteisiin.

Vertailtaessa 35 valtion harkinnanvaraista tukea saavan teatterin tilinpäätöksiä vuodelta 2014 teattereiden kiristynyt taloudellinen tilanne näkyy monella tavalla:

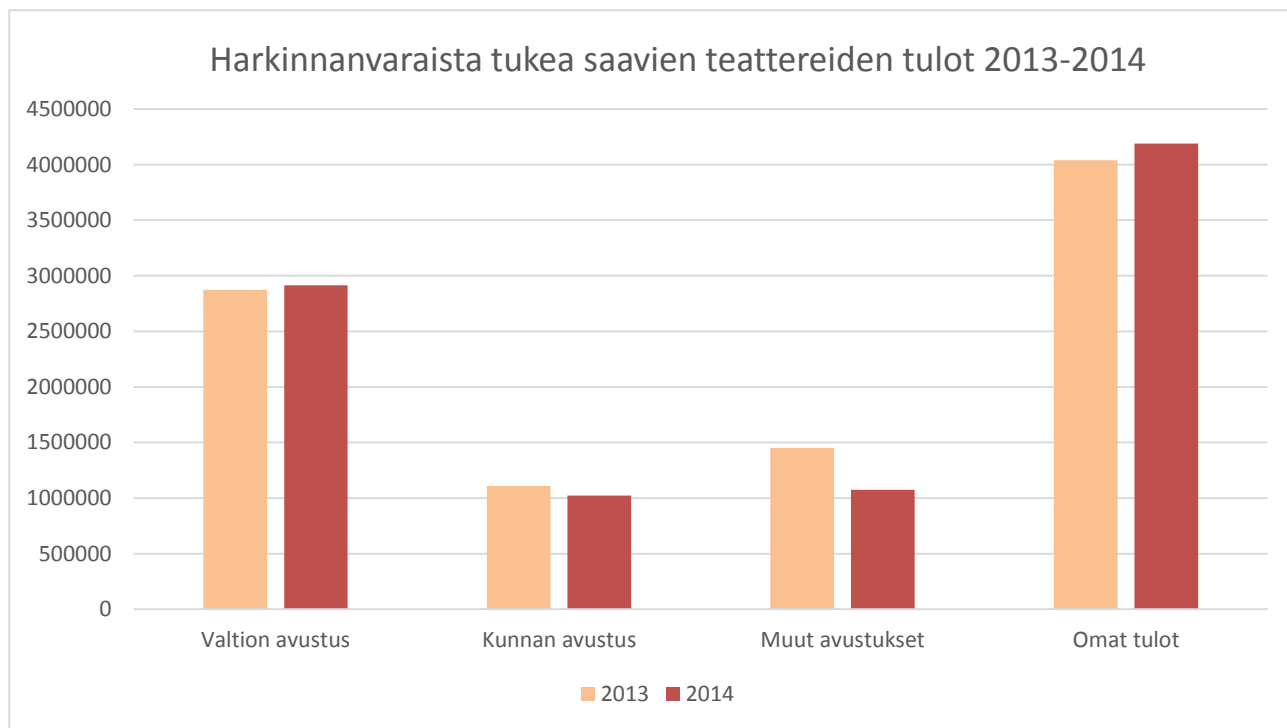
- Yli puolella teattereista tilinpäätös oli tappiollinen.
- Tulos ei ole aiheutunut huonosta taloushoidosta, vaan esim. asiakkaiden yllättävästä maksukyvyttömyydestä tai tiloihin kohdistuneista muutoksista.
- Voittoa keränneistä teattereista suurin osa oli tiukalla säästöohjelmalla pyrkinyt paikkaamaan edellisen vuoden alijäämää.
- Kahdeksalla toimijalla oma pääoma oli tappiollinen. Heistä seitsemällä vuoden 2014 tilinpäätös oli tappiollinen.

Teatteritilastot 2014 osoittavat, että rahoituslain ulkopuolisen teatterikentän muiden avustusten osuus on vähentynyt 400 000 eurolla. Samaan aikaan teatterit ovat kasvattaneet omarahoitusosuuttaan.

FAKTAT:

Teatteri- ja orkesterilain ulkopuolinen teatterikenttä tuotti näytäntökautena 2013–14 325 esitystuotantoa, joihin myytiin lippuja 410 367.

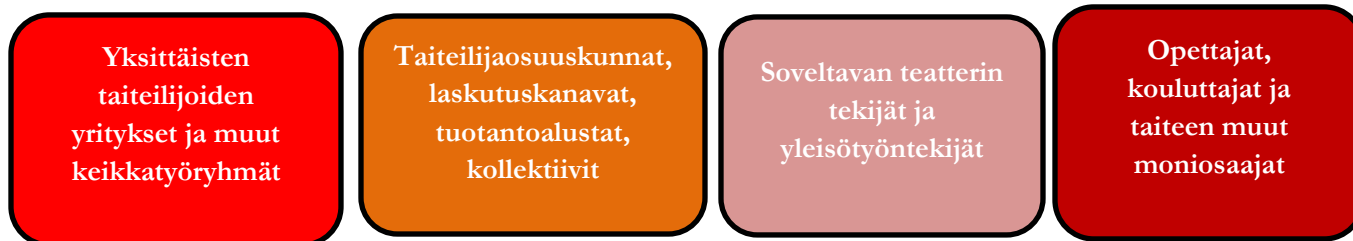
Rahoituslain ulkopuolisten teattereiden katsojat muodostivat 11 % puheteattereiden kokonaiskatsojamääristä.

Teatterit elävät ilman taloudellisia puskureita, joilla paikata satunnaisia talouden heilahteluita. Suurimmalla osalla toimijoista ei esimerkiksi ole riittävää likviditeettiä selviytyä seuraavan vuoden alkukuukausista, mikäli valtion harkinnanvarainen toiminta-avustusta ei myönnetä ja makseta ensimmäisen kahden kuukauden aikana.

Toiminta, joka on tilastoinnin ulkopuolella

Nykyisillä resursseilla ei pystytä tilastollisesti tavoittamaan kaikkia teatterikentällä toimivia yhteisöjä ja muita toimijoita:

KESKUSTELLAANKO?

Rahoituslain ulkopuolinen teatterikenttä on kasvanut tasaisesti viimeisten vuosikymmenien aikana. Sen on vakiinnuttanut asemansa teatteritaiteen uudistajana ja kehittäjänä.

Kentällä toimii useita kymmeniä vakiintuneita ja tunnettuja teattereita, jotka tekevät vuodesta toiseen palkittuja ja kiitettuja teoksia. Toimijat ovat kansainvälisesti liikkuvia ja arvostetuin kärki, jotka saavat säännöllisesti ulkomaisia esityskutsuja ja tekevät kansainvälisiä yhteistuotantoja.

Kentän toimijat toimivat kustannustehokkaasti ja joustavasti. Silti kentän toimintamahdollisuudet eivät kehity. Työtä tehdään alle työehtosopimusten määrittelemien minimien ja palkattomana. Monien yhteisöjen toiminta pysyy vuodesta toiseen samanlaisena. Kenttä työllistää heikosti. Määrärahat vähenevät. Taiteilijat kituvat nälkäpalkalla.

Mitä menee pieleen? Kuka ei ymmärrä ja mitä?

Mitä tavoitellaan? Mitä tavoitteita ehdotatte kentän toiminnan edistämiseen?

Teatteriohjaaja, käsikirjoittaja Yrjö-Juhani Renvall:

***Kaupungit eivät tunne eivätkä tunnusta omia
lainsuojattomiaan***

Teatteria ja taidepolitiikkaa seuranneet tietävät, että monet talot ja ryhmät ovat tällä hetkellä väärällä puolen aitaa suhteessa lailla määriteltyyn valtiontukeen. VOS ruokkii teattereita, jotka eivät tulisi valituksi lain piiriin, jos kriteerit päivitetäisiin ja teatterit kilpailutettaisiin nyt. Lainsuojattomissa on vastaavasti nippu teattereita, jotka menisivät sisälle heittämällä. Taiteelliset ja toiminnalliset reunaehdot eivät vaadi enää lisää perusteluja. Pitkään jatkuneen hallinnollisen "vesijuoksun" jälkeen on keskityttävä päätöksentekoon. Ei selvityksiä, jotka juntaavat poterot aina vaan syvemmälle omiin siiloihinsa. Ei seminaaripuheita, joissa kenttää järjestellään uuteen asentoon ahtaasti sisältä päin. Ei taidefilosofointia ja hämää tulevaisuuden ennustamista, jonka merkitys jää parhaimmillaankin spekuloinnin tasolle. Rakenteelliset luukut on avattava ja vasta sen jälkeen on säätämisen vuoro. On kysymys asenteista, joilla ei ole tapana muuttua. Niiden yli päättäjien taidehallinnon kaikilla tasoilla on mentävä viivyttelystä.

Aikaloikka: Suomalaisen taidepolitiikan kultakaudella, 1970-luvulle tultaessa, jämähtäneiden rakenteiden väliin onnistuttiin luomaan taidehallinto, festivaalit, teatteri- ja kulttuuritalot, taiteen korkeakoulutus... Syntyi myös vapaitten teatteri- ja tanssiryhmien ensimmäinen aalto. Asiaan kuului demokraattinen hallinto, ne jotka olivat lavalla, tekivät myös päätökset. Tekstit olivat usein ryhmien omia, itsensä näköisiä. Ne manifestoivat uutta kuvaa maailmasta, uutta lava-ajattelua, ottivat lähiotteen yleisöstä ja saivat nuoretkin katsomoon. Tilausta tuuletukseen oli ollut jo pitkään.

Teatteriryhmien peittelemätön poliittisuus ja sitä tukeva laululiike nosti 70-luvun ryhmät supersuosioon, mutta kampitti samalla - tietysti tietämättään - 90-luvun toisessa aallossa syntyneet ryhmät hallinnolliseen ja taloudelliseen paitsioon. Vielä kolmannenkin aallon vapaat teatteriryhmät on todettu lainsuojattomiksi niiden toimintaan paremmin perehtymättä. Tunnistan päättäjiä, jotka eläytyvät uusiin teattereihin pelkkänä toisintona 70-luvulta. Tietämättä mitään näiden teattereiden työstä ja taiteellisesta tasosta luukut on helppo sulkea. Tamperelainen Telakka, lahtelainen Vanha Juko, porilainen Rakastajat... odottavat turhaan pääsyä lain piiriin? Samaan aikaan teattereiden omat kaupungit eivät tunne teatterikulttuurinsa kiistattomia rikastajia, vaan tyytyvät tuessaan murto-osaan valtiontuesta. Voiko tämä nuukailu perustua "poliittisten perillisten" pelkoon ja tarkoitukselliseen vähättelyyn.

Tulppa on siis monessa paikassa yhtä aikaa. Miten se harkinnanvaraisten jonossa saataisiin purettua? Avaamalla luukut määrääjäksi sekä ulos että sisään? Entä jos valtionavun ehdoksi sovitaan tasavertainen tuki myös kaupungilta? Taiken kautta lain piiriin jonottaa merkittävä joukko kriteerit täyttäviä ryhmiä. Ja

vielä kahdella kielellä! Tampere, Lahti ja Pori, mutta samalla myös Turku ja Helsinki. Turussa on erinomaisia nukketattereita, jotka ilman muuta pystyvät haastamaan taiteelliselta tasoltaan lain piirissä toimivat teatterit.

Teatterilain taidepoliittinen päivittäminen on vuosien viivytteen jälkeen mahdollista juuri nyt, kun lakia arvioidaan osana valtion laajempaa tukipolitiikkaa. Siinä tapauksessa, että ratkaisu venyy odottelemaan soten maakuntamallin toteutusta, heitetään hyvästit uudelle taiteelliselle ja kansainvälisyyteen pystyvälle teatterille. Niin pelkään.

Mielipiteeni on omani, mutta tarkoitus on, että Taiken sisällä, ainakin esittävien taiteiden toimikunnassa ja näyttämötaiteen jaostossa asiasta keskustellaan viimeistään syksyyn mennessä.

***Tanssitaiteen tohtori, koreografi, professori, Taideyliopiston
Teatterikorkeakoulu, Kirsi Monni:***

On selvää, että esittävän taiteen kentän toimintarakenteita ja toimintaedellytyksiä tulee kehittää kokonaisvaltaisesti ja kentän toimijoita osallistavalla tavalla. Tämä tarkoittaa sekä rakenteellista systemaattista kehitystä että visionääristä tulevaisuuteen katsovaa strategista ajattelua. Tanssitaiteen ammattilaisena ja taiteen tutkijana en innostu tavoiteohjelmasta, jossa puhutaan vain teatterin tilasta ja tavoitteista. Kun katsomme teatteri- ja tanssialan infrastruktuuria, huomaamme teatterialan moninkertaisen rakenteellisen tuen verrattuna tanssialaan (saati toki myös toimijoiden määrällä mitattuna pienempään esitystaiteen ja sirkuksen toimintakenttään). Myös freelancereiden suhteellinen osuus tanssitaiteilijoista on teatterikenttään verrattuna vieläkin suurempi. Mutta sen sijaan että ryhtyisimme kilpailemaan, kenellä menee surkeimmin, voisimme ajatella kehittävämme esittävän taiteen alaa kokonaisuudessaan. Usein järjestötoimijat puhuvat näiden alojen toimintakentistä ka toimijoista erikseen, kun samaan aikaan itse taiteessa ja tekijöissä genererajat ylittyvät yhä enemmän ja yhä useammat (tulevaisuuden) taiteilijat mieltävät itsensä laajasti ottaen esittävän taiteen ammattilaisiksi. Haluaisinkin ottaa lähtökohdaksi esittävän taiteen kentän toimintaedellytysten kehittämisen kokonaisuutena, tavalla jossa resurssien jakautuminen, toimijoiden synergia ja yhteistyö nähdään systeemisinä, koko esittävän taiteen kenttää ja yhteisöä koskevana, uudelleen ajattelua vaativana alueena.

- Kun toimintaedellytyksiä ja rahoitusta uudistetaan, toivoisin että ensin pohdittaisiin ja artikuloitaisiin niitä (poliittisia, sosiaalisia, ideologisia, filosofisia) näkemyksiä yhteisöstä ja taiteesta, jotka sitten ohjaavat uudistamisen suuntaa.
- Itse toisin tähän pataan näkemyksen yhteisöstä erilaisina systeemisinä, keskinäisriippuvaisina hierarkioina ja toimintaympäristöinä, verkostoina, joiden rajoja voidaan siirtää ja kehystää uudelleen aina sen mukaan, mikä verkoston solmu (aihe, teema, lähtökohta, resurssi, tavoite) asetetaan kulloinkin toiminnan keskiöön ja mitkä toimijat siihen osallistuvat.

- Ymmärrän ja kannatan sitä, että rahoituksessa ja toimintaympäristöissä tulee olla kiinteitä rakenteita, muuten liian suuri osa rahoituksesta ja resursseista kuluu vuosittaiseen byrokraatiaan. Mutta jos määritellään uudelleen resurssien käytön periaatteita, tapahtuu liikettä siinä, millaiset toimijat ja toimijakombinaatiot pääsevät kulloinkin resurssien piiriin.
- Yksi käytännön toimenpide, jota lienee jo tekeillä, on selvitys tällä hetkellä olemassa olevista toimintarakenteista sekä eri toimijoiden intresseistä ja tulevaisuuden tavoitteista.
 - o On tarve saada kootusti tietoa, minkälaisia (lukuisia) organisaatiomalleja ja rakenteita meillä on esittävän taiteen kentällä tällä hetkellä.
 - o Mitä suunnitelmia kentällä on uusien rakenteiden ja toimintatapojen suhteen.
 - o Miten nyt olemassa olevat rahoitusinstrumentit istuvat tähän kuvioon (henkilötyövuosilaki, ryhmien toiminta-avustukset, erityisavustukset, kohdeapurahat, taiteilija-apurahat, säätiöiden apurahat jne.)
- Uudistustyössä täytyy olla mukana taiteen toimijoita, tutkijoita ja asiantuntijoita, se ei voi tapahtua suljetusti ministeriön/ministerin kabinetissa.
- Tässä joitain mietteitä alkuun...

***Teatterikeskuksen puheenjohtaja, Teatteri Vanha Jukon
hallintojohtaja Jaska Teuri:***

Ruohonjuuritaso

Teatteri elää murroksessa, tämä ei liene kellekään alalla toimivalle uutinen. Vanhat rakenteet ovat raskaita ja keksitty aikaan jolloin renkaat olivat vielä puusta. Uusia toimintamalleja peräänkuulutetaan, mutta keinoja muuttua ei tahdota löytää.

Moni vapaan kentän teatteri on perustettu yli vuosikymmen sitten. Tänä aikana näistä teattereista on kasvanut merkittävä osa Suomalaista teatterikenttää. Mikä sitten menee pieleen?

Puhutaan rahasta. Rahasta, ja lähinnä sen puutteesta. Nykyinen tila ei ole yllätys. Ja tiedetään, ettei yhteiskunnan tuki tule koskaan nousemaan sille tasolle, että voitaisiin unelmoida esim. työntekijöiden palkkauksesta ympärivuotisesti ja/tai kokopäiväisesti. Omarahoituksella on ollut ja tulee olemaan vahva jalansija toiminnan ylläpitämiseksi.

Yhtenä ratkaisumallina on tarjottu yhteistyötä tai sponsorirahoitusta alan ulkopuolelta. Ollaanko siihen valmiita? Ollaanko valmiita, että jokin ulkoinen taho tulee kertomaan tekemisen meininkiä? Ajatus, että joku vieras määrittää teatterin ajattelua on pelottava, ja sitä vastaan puolustaudutaan jopa entistä vahvemmin käpertymällä keskenään olemiseen. Nykyään yhteiskunnassa toimijat pyrkivät tukemaan toisiaan ja yhteistyötä tehdään monin eri tavoin. Sinne vaan kynärpäättä väliin, koska sieltä löytynee myös sija vapaalle ajattelulle ilman että omaa identiteettiään joutuu myymään. Ei tule pelätä toimia niitä sääntöjä vastaan joita luullaan oikeiksi.

Entäpä yhteiskunta? Tarvitsemmeko sen tukea? Kyllä, ja yksi syy siihen on: Vapaalla kentällä vuonna 2014 tilastoitiin 410 367 katsojaa vs. Kentällä toimi 61 päätoimista tekijää!!! Onko oikein että kentällä saavutetaan tuollainen määrä katsojia polkemalla toisinaan työehtoa, jota jokaisen tulisi niin säntillisesti vaalia.

Kentällä toimii valtava määrä ammattitaitoa, joka kulutetaan loppuun loputtomalla talkootyömäärällä. Yksi tavoite on antaa mahdollisuus näiden ammattilaisten toimia ammatissaan ja kehittää ammattitaitoa suomalla heille inhimilliset työolosuhteet. Tämä varmasti heijastuu ulospäin.

Vapaa kenttä kaipaa myös muutosta sisältä. Juurtuneet tavat tulisi tuulettaa.

Pitää etsiä myös uusia yleisöjä. Avata ovia uusille katsojille joita kiinnostaa sisällön lisäksi tekemisen tapa. Pitää soveltaa. Huono vaihtoehto ei ole laatia strategia. Hankkia hallitusosaamista. Politisoida. Astua mukavuusalueen ulkopuolelle. Uskaltaa ottaa riskejä. Markkinoida. Myydä! Voi kuulostaa itsestäänselvyyksiltä, mutta ei kaikille.

Puhutaan, että kehittymisen esteenä on rahan puute. Kyllähän se niinkin saattaa olla, mutta pidetään huoli, ettei itse teatteri ole sen esteenä.

Teatterikeskuksen toiminnanjohtaja Maaria Kuukorento:

Maineen kuilu

Rahoituslain ulkopuolisen kentän ongelmat eivät aiheudu pelkästään suljetusta vos-järjestelmästä. Rahoituslain ulkopuolisen kentän kehityksen ja toimintaolosuhteiden parantamisen esteenä on myös asenteet ja näkemykset kentästä. Esteiksi ne muuttuvat perustuessaan oletuksiin tiedon sijasta.

Kentän monimuotoisuus on vaikeasti hahmotettavaa ja kehitys tuo kentälle koko ajan uusia tekemisen tapoja, tyylejä ja muotoja. Tietoa ja asiantuntijuutta löytyy lähinnä teattereiden yksittäisistä esityksistä ja ohjelmistoista. Tiedon ja sen vaihdon puute johtavat siihen, että rahoituslain ulkopuolinen kenttä nähdään vain vos-teattereiden koelaboratoriona.

Vapaan kentän moninaisuutta ei voi kuvailla pelkillä tilastoilla. Vain osa toiminnasta näkyy tilastoissa, koska toimijat eivät ymmärrä tilastojen merkitystä rahoituksen takaajana. Tarvitaan laajamittaista laadullista ja määrällistä tutkimusta sekä kyselyihin perustuvaa selvitystyötä. Keistä me puhumme, kun puhumme teatterin vapaasta kentästä? Mitä teattereissa tapahtuu? Miten ne työllistävät? Miten paljon niillä on jäseniä? Miten toiminta on kehittynyt vuosien aikana, jne.

Mielikuvaan vapaasta kentästä vaikuttaa myös sen nimi, joka johdattaa monella tapaa harhaan. Mitä vapautta on toiminnassa, jota ohjaavat rahoitusjärjestelmien omat tavoitteet ja toimintakriteerit? Mitä vapautta on palkattomassa työssä tai ammattimaisen teatterin pyörittämisessä minimaalisilla resursseilla? Toisaalta vapaus yhdistetään myös toiminnan lyhytjänteisyyteen ja organisoimattomuuteen. Siksi jäseneteattereidemme keskuudessa halutaan mieluummin puhua ammattiteattereista ja ammattiteatteriryhmistä. Korostetaan sitä, että kenttä toimii ammattimaisesti ja pyrkii aktiivisesti kehittämään uudenlaista teatteritoimintaa.

Teattereita ja teatteriryhmiä tulee arvioida eri kehitysvaiheissa olevina, erilaisin tavoittein toimivina ja erilaista elonkaarta rakentavina yhteisöinä. Toiset yhteisöt rakentavat pitkäjänteistä toimintaa, toiset pysyvät elossa vain tietyn kauden tekijöiden oman taiteellisen intohimon toteutuslustoina. Osa haluaa toimia vain silloin tällöin taiteilijoiden omien työtilaisuuksien mukaan. Toiset ovat katto-organisaatioita, toiset vierailualustoja. Kaikki nämä tarvitsevat omat arviointikriteerinsä, joiden tulee olla toimijoiden näkökulmasta ymmärrettävät ja tukevat niiden kehittymistä. Jokaisessa kehitysvaiheessa ammattimaisuus määrittyy eri kriteerein.

Ammattimaisuus ymmärretään usein liian kapeasti vertaamalla sitä vos-järjestelmän kriteereihin. Rahoituslain ulkopuolisella kentällä vain osa toimijoista pystyy täyttämään vos-teattereille asetetut ammattimaisen toiminnan kriteerit. Tähän on kolme syytä: riittämättömät taloudelliset resurssit, työn ja tekijyyden muutos sekä ammattimaisuuden määrittymisen toisin. Tarvitaankin paljon määrittelyä ja keskustelua siitä miten tulevaisuuden teatterit toimivat. Mistä toiminnan ammattimaisuus syntyy? Jos se syntyy jostain muusta kuin tekijöiden ammattitutkinnoista tai teatteriorganisaation rakenteesta, niin mitkä nämä uudet kriteerit ovat? Tarvitaanko aina enää teatteria tai ryhmää, jotta taiteilijaryhmät voivat tehdä taidettaan? Miten näitä uusia rakenteita ja toimintamalleja tuetaan?

Riittämättömillä taloudellisilla resursseilla toimiminen tuottaa myös vankan uskomuksen siihen, että rahoituslain ulkopuolisella kentällä vain taide on merkittävää. Kumma kyllä, siihen tuntuvat uskovan enemmän päättäjät kuin itse kenttä. Organisaation kehittäminen on täysin toissijaista, eikä kuulu kentälle. ”Taide edellä” merkitsee liian usein sitä, että vähäinenkin pyrkimys kohti ammattimaista toimintaa, jossa taiteilijat saavat jopa säädyllistä palkkaa, on kaupallista ja tuomittavaa. Sekä Taiteen edistämiskeskus että kunnat rankaisevat toiminta-avustusten leikkauksilla teattereita, jotka pyrkivät kehittämään omarahoitusosuuttaan, jolla maksetaan toimintakustannuksia muunkin kuin pelkän esitystoiminnan osalta tai pyritään rakentamaan toiminta-alustoja useille ryhmille.

Keskittyminen rahoituslain ulkopuolisten toimijoiden kohdalla pelkkään ohjelmistopolitiikkaan johtaa siihen, että teatteriorganisaatiot toimivat usein ilman pysyvää toimintaprofilia. Siksi ne näyttävät laumana kameleontteja, joita ei voi määritellä. Ei hallita. Ei ymmärtää. Miten silloin korkeimmat päättäjät

voivat ymmärtää millaisille toimijoille lisärahoitusta halutaan, mitä se monimuotoisuus tarkoittaa? Jos kentän toimintaresursseja ei kehitetä kattamaan myös oman toimintaprofilin kehittämistä tai sitä edellytetä avustuksia hakevilta, tuetaanko silloin vain vanhoja tapoja ja käsityksiä?

Rahoituslain ulkopuolinen teatterikenttä tarvitsee myös kipeästi lisää rahoitusta. Rahoitusta kehitettäessä on ymmärrettävä, että ainoastaan taiteen rahoittaminen, itse teosten rahoittaminen, ei riitä. Tarvitaan tuottamista, markkinointia, verkostoitumista, yleisötyötä, johtamista, vaikuttamista, jne. Tarvitaan paljon jatkuvaa suunnittelu- ja kehittämistyötä.

Rahoituslain ulkopuolisen kentän tilannetta on pyritty parantamaan jo 40 vuotta. Korjausliikettä ei ole kuitenkaan tapahtunut, koska teatterikenttä nähdään kylläntyneenä. Uudenlainen teatteritoiminta ei ole vielä päässyt näyttämään, mitä kaikkea meiltä uupuukaan. Pystyssä ovat vasta tukipilarit, ja merkittävä osa rakenteista vielä puuttuu. Uusia ryhmiä perustetaan hurjalla tahdilla. Nyt on aika nähdä tämä uusi teatteritoiminta omana, täydentävänä mahdollisuutenaan, ei vos-teattereiden kaltaisena, niiden toistona.

Kentän kehittämisen kärkenä tulisi olla taiteen sisällön lisäksi taiteilijoiden pitkäjänteinen työllistäminen. Rahoituslain ulkopuolinen teatterikenttä ei ole vain palvelemassa vos-kenttää tuottamalla sinne uusia innovaatioita, vaan suuri osa siitä on luomassa uuden ajan teatteriyhteisöjä. Rahoitusjärjestelmät, jotka eivät tue tätä kehitystä, ovat ajastaan jäljessä. Muutos alkaa suunnitelmasta, jossa uudistetaan koko teatterikenttää ja sen rahoitusjärjestelmiä. Sitä suunnitelmaa työstetään yhteistyössä ja siitä lisää pian tulevaisuudessa.

Teatterin tiedotuskeskuksen johtaja Hanna Helavuori:

Miten rakennetaan kestävyttä? Kohti taiteilijapolitiikkaa 2.0

Esittävät taiteet ovat julma laji. Suurimmaksi osaksi on kyse kollektiivisesta taiteesta, joka tarvitsee toteutuakseen jonkinlaisen yhteisön ja jonkinlaiset tilat – siis jonkinlaisia rakenteita. Lähtökohtaisesti tällä kentällä ei olla yksintekijöitä.

Kestävyys tällä alueella tarkoittaa sitä, että huolehditaan rakenteiden kehittymisestä ja uudistamisesta vastaamaan alati muuttuvaa taidetta. Samalla tulee huolehtia myös suorasta taiteilijatuesta. Kestävyys tarkoittaa liikkeessä olevaa pysyvyyden ja muutoksen tasapainottelua, toisiaan täydentävien toimijoiden oikeudenmukaista moninaisuutta. Se tarkoittaa myös läpinäkyvyyttä, pelotonta ja ennakkoluulotonta keskustelua taiteen laadusta ja sisällöistä. Se tarkoittaa keskustelua apuraha- ja avustuspolitiikan kriteereistä ja halua kehittää nykyistä pitkäjänteisempää taiteellisen työn rahoitusta sekä apurahoina että yhteisöavustuksilla.

Taiteen edistämiskeskuksen keväällä 2014 julkaisema Taiteilijan asema 2010 -tutkimus käsitteli yksilötasolla taiteilijoita. Tässä tutkimuksessa teatterialan taiteilijat näyttäytyivät menestyjinä. Lopputulemaksi näytti tulevan se, että rakenteet työllistävät taiteilijoita vakinaisesti, ja tarjoavat isolle joukolle työtilaisuuksia.

Tilanne ei ole näin auvoinen. Työmarkkinat ovat muuttuneet. Vos-teattereissa taiteilijoiden vakinaisia työsuhteita oli vuonna 2014 vain 647, taiteilijoiden vierailutehtävät ovat vähentyneet. Henkilötyövuosia näissä teattereissa oli 2741 henkilötyövuodesta valtaosa työllistää siis kokonaan muita ihmisiä kuin taiteilijoita. Lisäksi meillä on iso osa taiteilijoita, joiden tavoitteena ei millään tavoin ole vakinainen työsuhte vos-teatterissa. Tämä tosiasia on syytä pitää mielessä. Vos-teatteri jatkaa kuitenkin sitkeästi kummitteluaan. Rahoituslain ulkopuolinen kenttä pystyy työllistämään erittäin heikosti taiteilijoita.

Meillä on siis kasvava joukko erilaisissa freelance-asemissa työskenteleviä taiteilijoita, jotka raapivat toimeentulonsa eri lähteistä ja joiden toimeentulotaso jää hyvinkin alhaiseksi. Olemme eritelleet 18 erilaista freelancerin asemaa. Freelancerit eivät esittävän taiteen alueella ole yksi yhtenäinen joukko.

Vakavaa huomiota on kiinnitettävä kentän polarisoitumiseen. Suomen Näyttelijäliiton, Teatterikeskuksen ja TINFO:n freelance-näyttelijöille (N=819, vastausprosentti 39%) suunnatun kyselyn mukaan suuri osa näyttelijäfreelancereista on joutunut elämään ansiosidonnaisella tai sovitellulla työttömyyspäivärahalla tai Kelan muilla tuilla. 2/3 freelancereista oli ollut työttömänä vuonna 2015. Ansiosidonnaisella työttömyyspäivärahalla oli 80, soviteltua työttömyyspäivärahaa sai 101, Kelan työmarkkinatukea 17 ja peruspäivärahaa 14. 1/3 ei ollut saanut/hakenut työttömyysturvaa (43) tai ollut työttömänä (76). Teatteri- ja mediatyöntekijöiden taiteilijajäsenille suunnattu kysely (jonka tulokset saataneen elokuussa) antanee vastaavanlaisia hälyttäviä lukuja alityöllistymisestä ja alipalkattuna olemisesta. Vapaaehtoisen palkattoman työn osuus on suuri. Freelanceriuden suuri paradoksi on siinä, että korkea koulutus ei näytä automaattisesti tuovan parempaa toimeentuloa tai yleisesti ottaen parempaa asemaa työmarkkinoilla.

Huhtikuussa 2016 toteutetussa Putkiaivoisten aamiaistapaamisessa (Teatterikeskus, Teme, Suomen Näyttelijäliitto, TINFO) vapaan kentän taiteilijat keskustelivat yksityisten rahastojen ja säätiöiden kanssa nykyrahoituksen ongelmista. Keskusteluissa nousi esiin monia epäkohtia. Yksi keskeinen koski sitä tosiseikkaa, että apuraha- ja avustusjärjestelmät eivät useinkaan tunnista ja anna mahdollisuutta riittävälle ennakkosuunnittelutyölle. Kuten WAUHAUS-ryhmä totesi, taiteellisen ajattelun kehittämiselle ei jää riittävästi aikaa. Teokset tulevat ajan puutteessa toteuttaneeksi rakenteiden määrittämää mallia tilanteessa, jossa tulevaisuuden suunnittelu, uusien konseptien kehittäminen sekä tuotantopaikkojen ja rahoituksen varmistaminen tapahtuu taiteilijoiden ja ryhmien omalla riskillä.

Kestävyuden rakentamisen yhden ongelmakimppun muodostavat myös sukupuolittuneet rakenteet, jotka Cuporen tutkimus Taiteilijan asema ja sukupuoli nosti esiin.

Taiteellinen toimijuus ja tekijyys ovat huokoistuneet, samoin esityskäsitys. Ohjaajat, dramaturgit, performance designerit, koreografit, näyttelijät, tanssijat ja esitystaiteilijat harjoittavat päällekkäisiä ammatteja ja työskentelevät erilaisissa työyhteisöissä ja ympäristöissä. Tekijyys on liikkeessä, se on tapaus- ja tilannekohtaista. Kuinka hyvin tämän ottaa huomioon nykyinen apuraha- ja avustuspolitiikka?

Ovatko esittävän taiteen rahoituslain ulkopuoliset toimintakentät liian fragmentoituneita? Olemmeko liian siiloutuneita? Onko meillä liian pieniä toimijoita? Miten kentällä oleva kaikki osaaminen, taidot ja muut resurssit saataisiin parempaan käyttöön ja jakoon? Miten kestävyuden takaamiseksi rahoituslain ulkopuoliselle kentälle pystyttäisiin luomaan mentorointitukea, vertaistukea – kaikkia niitä monimuotoisia tukitoimintoja, joita taiteilijakunnan ja kollektiivien kestävyys edellyttäisi.

Kasvava joukko itsensäyöllistäjiä heittää ison haasteen ei pelkästään edunvalvonnalle, koulutukselle ja täydennyskoulutukselle vaan ennen kaikkea taiteilijapolitiikalle. Kestävyys tarkoittaa uusia muotoja ja sisältöjä, kansainvälistä liikkuvuutta, taiteidenvälisyyttä ja monitaiteisuutta. Kestävyys tarkoittaa sitä, että myös freelance-taiteilijat ja erilaiset tekijäkollektiivit voivat elää taiteellisella työllään.

On korkea aika taiteilijapolitiikalle 2.0, joka ottaa huomioon myös yhteisöllisen taiteen muodot. Taiteilijapolitiikka 2.0 irtisanoo itsensä uusliberalistiseen ajatteluun perustuvasta kilpailukykydiskurssista. Uuden taiteilijapolitiikan rakentaminen on Taiteen edistämiskeskuksen ja esittävien taiteiden toimikunnan, kuten muidenkin toimikuntien ja opetus- ja kulttuuriministeriön tehtävä. Taiteilijapolitiikka 2.0 luodaan dialogissa kentän kanssa.